

Intervju

DR. JOSIP MALIĆ, predsjednik Poslovnog odbora "Školske knjige"

Biografski podaci:

Dr. Josip Malić, viši znanstveni suradnik i direktor "Školske knjige", rodio se 1929. godine u Pribanjcima, u općini Duga Resa. Završio je učiteljsku školu u Zagrebu 1950. godine, a pedagogiju i psihologiju na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1964. godine. Doktorirao je pedagoške znanosti s tezom *Koncepcija suvremenog udžbenika u funkciji samoobrazovanja*, 1983. godine. Radio je najprije kao učitelj, zatim kao profesor u srednjoj školi i na fakultetu. Posebno se bavi proučavanjem koncepcije udžbenika, samoupravljanjem u djelatnosti odgoja i obrazovanja te pedagoškim i odgojnim djelovanjem nastavnika.

Dobitnik je:

- Nagrade grada Rijeke, 1972,
- Nagrade grada Pazina, 1976,
- Republičke nagrade za znanstveni rad "Ivan Filipović", 1976,
- Ordena zasluga za narod sa srebrnim zracima, 1980. godine.

Najpoznatija djela:

- *Upravljanje i rukovođenje školom*, 1971.
- *Razrednik u osnovnoj školi*, "Školska knjiga", Zagreb, 1972.
- *Pedagogija*, "Školska knjiga", Zagreb, 1981 (u suradnji s dr. Vladimirom Mužićem)
- *Samoupravljanje u školi*, 1985.
- *Koncepcija suvremenog udžbenika*, "Školska knjiga", Zagreb, 1986.

RAZGOVOR S DR. JOSIPOM MALIĆEM

"Školska knjiga" je jedna od naših najvećih i najpoznatijih izdavačkih kuća. Uloga direktora veoma je važna i odgovorna. Koji su najznačajniji poslovi koje obavljate s obzirom na kompleksnost i odgovornost zadataka?

"Školska knjiga" je od samog osnutka bila poduzeće koje je u svoju djelatnost pokušalo ugraditi princip poslovne uspješnosti i princip nemira pri "traženju mjesta pod suncem" za svoje proizvode i pritom nastojalo biti najbolje. A kad je pak riječ o direktoru bilo koje radne organizacije, pa tako, naravno, i ove, kaže se da je najuspješniji onaj direktor koji u poduzeću stvori takvu situaciju da može u svakom trenutku biti odsutan, a da poduzeće živi i radi kao da je i on nazočan. Trudio sam se da u taj rad unesem nešto od svoje profesije, da ljude osamostaljujem tako da svatko radi svoj posao, a da mu ne smetam, da svima dam poticaja i mogućnosti da

sav svoj talent, svoju kreativnost iskažu kroz vlastiti čin, kroz rad i akciju. To mi je uvijek bilo važnije nego riječi i verbalna opredjeljenja od kojih boluje ova zemlja i čitav socijalistički sistem. Mislim da je direktor čovjek koji stvara atmosferu u kojoj svi njegovi suradnici maksimalno iskazuju ono što umiju i da to pokažu svojim djelom, činom, proizvodima u koje je ugrađena njihova sposobnost organiziranja, poticanja i motiviranja. Budući da se u našoj izdavačkoj kući radaju knjige, ti su ljudi rukovodioci producentsko–izdavačkih timova gdje se stvara vrijedan udžbenik ili, u najširem smislu, funkcionalna knjiga.

Osvrnimo se na udžbenike i ostala izdanja koja su vezana uz naše školstvo. U kojoj mjeri “Školska knjiga” zadovoljava potrebe suvremenih tendencija u našem osnovnom, srednjem i visokom obrazovanju?

Kao prvo još nismo definirali što su to suvremene tendencije. Nevolja je svih nas koji se bavimo edukacijom što u nas ne postoji znanost o znanju. Ne znamo, zapravo, što bi trebalo iz fonda ljudske kulture i civilizacije prenijeti onima koje educiramo, koje osposobljavamo, a da bi istodobno bilo otporno prema svim promjenama koje nastaju, a koje nismo mogli anticipirati. Na pitanje koliko smo zadovoljili potrebe suvremenih tendencija teško je odgovoriti, jer se nitko u nas sustavno ne bavi tom problematikom. Može se govoriti o tome što smo do danas stvorili. Kako možemo govoriti što smo učinili u suvremenom smislu kad reformiramo čitavu reformu postavljenu prije nekoliko godina. To znači da i ono što smo napravili, tj. da i tu produkciju, u kojoj su se naše reformske ambicije materijalizirale, moramo dovesti pod znak pitanja. Ne ulazeći sada u tu prosudbu, moram reći da smo dosad najveći broj udžbenika, priručnika, knjiga ili školskih knjiga napravili upravo za područje osnovnog obrazovanja, koje je vjerojatno, unatoč svim nevoljama, bilo najstabilnije sve do novijeg vremena. Stvaramo gotovo cijeli udžbeničko–priručnički materijal za zajedničke osnove u prve dvije godine usmjerenog obrazovanja. Proizvodimo i velik dio školskih knjiga za usmjerenja, za zanimanja, pa i knjiga za potrebe sveučilišne nastave. Osnovnu školu pokrivamo gotovo u cjelini, srednje obrazovanje u dobroj mjeri, a isto tako i potrebe sveučilišne nastave u Hrvatskoj.

Znamo da neki udžbenici brzo zastarijevaju te se moraju prepravljati, dopunjavati ili mijenjati. Kod kojih predmeta i struka je to najpotrebnije i koliko je to ostvarivo u našim okolnostima?

Ovo je pitanje izuzetno provokativno. Slažem se s tim da udžbenik brzo zastarijeva zato što zastarijeva i znanje koje on sadrži, informacije koje on daje. U nas se javlja tendencija koja nije samo znak siromaštva i nevolje u kojoj smo sada, nego inače jedne tradicionalne pedagoške svijesti po kojoj bi škola gajila udžbenik iz kojeg bi učio i djed i unuk. Danas se sve češće čuju povici na “Školsku knjigu” da izrađuje knjige koje se neprestano mijenjaju, umjesto da radi one koje bi bile nekakvo trajno obrazovno dobro. To se sve događa u vremenu brzih i velikih promjena koje se gotovo i ne mogu pratiti. Posljedice su neurotične za sve nas i čovjeka bi trebalo zaštititi od navale beskrajnog materijala koji aspirira da uđe u školu. Sigurno je da postoje neka trajnija obrazovna dobra i neka koja se neprestano mijenjaju. Teško je shvatiti da se i udžbenik geografije mora mijenjati, ne toliko zbog dijela o reljefu, već zbog njezina političkog dijela. Brze promjene u svijetu moraju naći mjesto i u sadržaju naših udžbenika. Ne znam točno koje je područje izloženo

najbržim promjenama, ali mislim da je to informatičko, jer potreba za što bržom i širom cirkulacijom informacija postaje sve veća. Naravno, od zastarijevanja nisu imuni ni ostali udžbenici, pa bi svako njihovo ponovljeno izdanje moralo biti prerađeno i dopunjeno, a mi ipak to izbjegavamo zbog ekonomskih, financijskih i drugih razloga. S ponosom pišemo da je to osmo ili dvanaesto nepromijenjeno izdanje, a to zapravo nije dobro za prirodu udžbenika, ali je nužno da bismo osigurali dijelu populacije mogućnost služenja makar i starim izvorima znanja.

Kako stoje stvari u stranim jezicima? Jesu li udžbenici i popratni materijali adekvatni i dostatni na svim razinama učenja?

U "Školskoj knjizi" djeluje jedna od izuzetno plodnih ekipa koja je zadužena za područje stranih jezika i sasvim je sigurno da suraduje s izvanredno kreativnim autorima. Uspješnost okupljanja kreativnog dijela nacije otkriva, zapravo, veličinu izdavača. Moji suradnici tvrde da smo, kad je riječ o udžbenicima za učenje stranih jezika, najdalje otišli, da se ta produkcija nalazi na samom vrhu i po koncepciji i po onome što prati udžbenik kao osnovnu knjigu, posebno kad se zna da je udžbenik obvezna ali ne i jedina knjiga, već je put do svih drugih knjiga.

Imamo li dovoljno dobrih rječnika za strane jezike?

Koliko je meni poznato svi veliki rječnici enciklopedijskog formata upravo su proizvod "Školske knjige". Nekih rječnika još nemamo zbog pomanjkanja autora, a trebalo bi i vrlo brzo reagirati na obogaćivanju rječničkog fonda, što nam uvijek ne uspijeva. U posljednje su vrijeme izišli novi veliki rječnici kao što je španjolsko-hrvatski rječnik, a već dugo radimo na poljsko-hrvatskom rječniku i hrvatsko-ruskom rječniku. Vjerojatno bi bili zanimljivi i novi slovensko-hrvatski i hrvatsko-slovenski rječnici. Javlja se i problem jezika naših naroda koji se još zasad nisu našli u setu ponuda "Školske knjige". Inače smo izdali standardne rječnike engleskog, njemačkog, francuskog, talijanskog, španjolskog, ruskog, latinskog i grčkog jezika, kao i školska izdanja gotovo svih spomenutih rječnika, s kojima se učenik najprije susreće. Neki se naši rječnici nalaze na samom vrhu jugoslavenske produkcije takve vrste.

Izdaje li "Školska knjiga" prijevode na naš jezik, odnosno, prevode li se neka naša izdanja na strane jezike?

"Školska knjiga" je specifična izdavačka kuća koja se malo orijentira na prevođenje. Htjeli smo da ona po svojoj izdavačkoj koncepciji bude kuća koja pokušava afirmirati vlastite stvaraoce. U sveukupnom opusu, koji je, vjerojatno, najveći u Jugoslaviji, ima zanemariv broj prevedenih knjiga. Pri prevođenju određenih djela u sklopu pojedinih biblioteka, kao što su Pedagoška biblioteka ili Suvremena misao, bili su autori iz popisa školske lektire ili autori koji, po mišljenju uredničkih odobara, predstavljaju sam vrh svjetskog znanja i nezaobilazni su kao izvori promoviranja vlastite pameti. Želimo biti nacionalna izdavačka kuća, jer smatramo da je tu naš prvi kulturni doprinos razvoju ovog prostora. Pritom moram reći da je dobar dio naših knjiga preuzeo i svijet. Amerikanci su kupili od nas i preveli *Internu medicinu* našeg autora dr. Mimice. Uzeli su i *Ilire* Aleksandra Stipčevića. Upravo to govori da je potrebno baviti se nacionalnom produkcijom za koju će tada i strani izdavači pokazati interes. Dio produkcije radili smo dvojezično, i to kao prvo za našu djecu

koja žive u inozemstvu, a i za ostale koji žele naučiti naš jezik. Seriju knjiga Naši velikani izdali smo također dvojezično (hrvatsko–engleski), kako bismo na taj način popularizirali naše znanstvenike i našu znanost, a da pritom jezik ne bi bio zapreka ulasku tih ljudi u krug svjetske kulture.

Proces nastajanja udžbenika kompleksan je i dugotrajan. Kako se izrađuje udžbenik i koji problemi postoje u vezi s njegovim izdavanjem?

Ljudi koji se ne bave tom djelatnošću ne znaju pravu istinu o izdavačkoj kući ovakvoga tipa. Najčešće se izdavač doživljava kao posredovatelj između autora i čitatelja i smatra se da je njegov zadatak da pretvara rukopis u tiskanu knjigu kako bi ona bila dostupna velikom broju čitalaca. Udžbenik posebice, pa i stručna i znanstvena knjiga, rađaju se i proizvode u izdavačkoj kući. Sva velika djela nastaju timskim radom, pa tako i udžbenici. Na njihovoj izradi zaposlen je velik broj ljudi koji svoja specijalistička znanja ugrađuju u određene projekte. Svaki udžbenik je knjiga, ali svaka knjiga nije udžbenik. Informatički sadržaj udžbenika određen je programima edukacije koji se donose izvan izdavačke kuće, najčešće na razini stručnih i političkih tijela države, koja pokušavaju osigurati nacionalni standard obrazovanja. Zato je i udžbenik po svojoj strukturi nacionalna knjiga. Iskazuje ambicije određene zemlje kako želi obrazovati mlade generacije. No prava priroda udžbenika počinje upravo tada kada krenemo u posao prerade informacije da bi ona bila pripravna za recipijenta, odnosno onoga kome je knjiga namijenjena odgovarajući, na jednoj strani, njegovoj psihofizičkoj zrelosti, na drugoj – iskazujući u sebi zakonitost procesa učenja. Kako je to izučena pojava, udžbenik je upravo po toj svojoj transformacijskoj prirodi taj koji uči učenika učiti, tj. put do svih drugih knjiga. Udžbenik mora biti značajno motivacijsko sredstvo u procesu edukacije, koji svojom strukturom, didaktičkim sadržajem i transformacijskim materijalom priprema učenika za ulazak u svijet znanja i struke. To je posao za koji su se specijalizirale izdavačke ekipe koje, zajedno s autorima, oblikuju udžbenik kao visokovrijednu knjigu. To je posao koji nije nikada do kraja dovršen. Stoga bilježimo neke izuzetno uspjele udžbenike i neke s kojima smo i konceptijski i transformacijski uvelike nezadovoljni, jer nam ta prerada nije potpuno mogla iskazati sve ambicije koje u ovom trenutku imamo u odnosu prema nekom stručnom i znanstvenom sadržaju.

Po struci ste pedagog i psiholog, a u svom školovanju prošli ste sve stupnjeve obrazovanja nastavničkog poziva – od učiteljske škole do doktora pedagoških znanosti. U počecima svoga rada djelovali ste na raznim školama. Kakve ste dojmove i iskustva ponijeli iz tog poziva?

Smatram da ovakva izdavačka kuća mora okupljati ljude koji sasvim poznaju područje kojem je namijenjena njezina proizvodnja. Moraju poznavati procese edukacije, sistem odgoja i obrazovanja te institucionalni sistem edukacije, a pritom se misli na sve stupnjeve od predškolskog do sveučilišnog obrazovanja. Prava je sreća što su naši urednici radili u školi. I ja sam prošao sve stupnjeve u obrazovanju i u radu. Bio sam učitelj u osnovnoj školi i profesor u srednjoj školi i na fakultetu. Iz te prakse nastale su knjige koje sam napisao, a zadovoljstvo mi je bilo što sam, kao prosvjetni radnik, mogao najveći dio svojih ambicija pretočiti u čin, u akciju, u filozofiju izdavačke djelatnosti "Školske knjige". Kao direktor "Školske knjige" mogao sam pomoći pri ostvarivanju brojnih ambicija ako je postojala i podloga za

njihovu realizaciju. Dobro domišljene knjige mogu silno utjecati na prirodu edukativnog procesa. U nas se godinama govori o negativnoj selekciji nastavnika, pri kojoj, sposobni i pametni kadrovi odlaze u neka druga, atraktivnija i priznatija zanimanja s boljim ekonomskim statusom, dok u prosvjetu idu oni koji nisu drugdje uspjeli. Normalno je onda da se ovdje javljaju stanoviti problemi. Pitam se s kojim pravom ta ista nacija poziva na odgovornost taj svoj slabiji dio što se bavi najdelikatnijim poslom – podizanjem novih generacija – ako rezultati nisu blistavi. Zar rezultati nisu primjereni tom intelektualnom potencijalu kakav on jest? Ako već ne postoji način da se osigura bolji kadrovski potencijal koji bi zamijenio sadašnji, možemo li bar pomoći tom postojećem da stvorimo serije dobrih, uspješnih priručnika i udžbenika, najboljih koje umijemo napraviti, okupljajući najkreativniji dio nacije koji će pišući takve udžbenike pripomoći da dođe do promjena u području edukacije u optimalizaciji toga rada, u podizanju kvalitete, u postizanju boljih rezultata. Danas, nakon gotovo devetnaest godina kako radim kao direktor ove kuće, nema razloga da ne kažem da je dobar dio mojih ambicija ugrađen u ono što se događalo u “Školskoj knjizi”. Mogu reći da sam zadovoljan s onim što smo načinili, ne koliko smo željeli nego koliko smo mogli, jer ljudske želje su uvijek ograničene intelektualnim, političkim, kulturološkim i civilizacijskim mogućnostima. Mislim da je “Školska knjiga” za to vrijeme učinila pravi pothvat, pogotovo kad se uzmu u obzir uvjeti uz koje se taj posao odvijao. Međutim, ako me pitate kada i gdje sam bio naj sretniji, moram reći da sam to bio kao učitelj u osnovnoj školi, u ono poslijeratno, herojsko vrijeme, kada smo svi bili beskrajno ispunjeni stvaralačkim zanosom. Dijete u osnovnoj školi najbolji je odraz rasta čovjeka i nema divnije stvari od promatranja razdraganih očiju toga djeteta koje ste primili u školu, a koje vas nakon osam godina napušta kao već gotovo formirana osoba. Bio sam sretan i kad sam radio kao profesor na fakultetu, kad sam mogao, da tako kažem, ravnopravno razgovarati sa zrelim ljudima. Ali, s koliko god sam tuge i straha, došavši u “Školsku knjigu”, prihvatio izdavački posao, sada sam silno zadovoljan što je gotovo pola moga radnog vijeka provedeno u izdavačkoj kući. Taj rad nije izvan i mimo odgoja i obrazovanja, jer sam svojim djelovanjem najizravnije mogao unapređivati tako korisnu društvenu djelatnost kao što je izdavačka.

Koje kvalitete, po Vašem mišljenju, mora posjedovati svaki nastavnik i odgajatelj da bi provodio uspješnu nastavu i dobro pripremio mladog čovjeka za rad i za život?

Godinama sam, kao profesor na fakultetu, posebno na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, studentima govorio da im sve mogu oprostiti osim nedostatka ljubavi za posao koji rade. Sve se drugo može naučiti. U prosvjeti, nažalost, ima mnogo ljudi koji su tamo zalutali, doduše ne svojom krivicom, već zato što nisu imali drugog izbora. Ako je frizerka alergična prema kemikalijama, onda ona mijenja profesiju, a koliko je nastavnika alergičnih prema dječici, to nitko ne pita, pa su oni nevolja i sebi i djeci, nesretni su i jedni i drugi, a to je zapravo najstrašnije. Zato sam govorio studentima – ne volite li djecu, mijenjajte profesiju, jer umnažate nesreću ljudsku. Za mene je osnovno – voljeti svoj poziv, u ovom slučaju djecu, a onda iz toga proizlazi sve ostalo.

Veći dio Vaših tiskanih knjiga povezan je s načinom rada u školi. Koliko je Vaša praksa pomogla ostvarivanju teorije nastavnog procesa i u kojoj mjeri je nužno da autor teoretskih napisa bude i praktičar?

Teorijsko promišljanje često nazivamo filozofiranjem u negativnom smislu, kao govorenje o nečemu što nema veliko značenje. Ovisno o slučaju, jednom ćemo glorificirati praksu, i reći da teorija nije važna, a drugi put će teorija biti sve, a praksu ćemo lako steći. Međutim, to nije samo fraza kad je riječ o jedinstvu teorije i prakse. Naša današnja školska reforma zapravo je nevolja i tragedija svih nas. Svi promašaji u reformi posljedica su nedovoljnog znanja o prirodi edukacije, o prirodi procesa učenja, ili njegovog svodenja na "pedagoški inženjering", kada se svladavaju tehnike formiranja ljudi i prijenosa znanja. To je, međutim, proces koji se događa duboko u samom odgajaniku, kada je odgojni čin duhovno zajedništvo u kojem se ostvaruje "susret" generacija koje su bile, koje jesu i koje će doći. Svaki naš čin je, po prirodi stvari, vrijednosni čin. Kad govorimo o odgoju i obrazovanju, optužujemo školu da se ona sve više pretvara u učilište, a da premalo odgaja, kao da je odgoj nekakva indoktrinacija, poput nečeg što može i ne mora biti, a obrazovanje nužan proces. Možda je nevolja i u jeziku, jer razlikujemo odgoj i obrazovanje. Mislim da je edukacija ili *education* riječ koja zapravo govori o dvjema stranama iste medalje. Prema tome, podizanje ljudi, očovječivanje ljudi, trajan je proces i bez njega ne postoji život kao oblik, on ne postoji izvan odgoja. Zabluda odgoja kao indoktrinacije je, zapravo, dokaz kako ne poznamo bit edukativnog čina. I u sadržajima koje danas nudimo najveći promašaj reforme, a i svih reformi kako su se smjenjivale, jest želja da se obrazovni sistem popravi tako da bi se usuglasio s političkim sistemom, prema kojem se odgoj i obrazovanje postavljaju kao podsistem. Da bismo osigurali optimalizaciju reforme, moramo postaviti pitanje odgoja kao ljudskog čina, interakcije između odgajatelja i odgajanika; pritom ne mislim samo na nastavnika, već i na roditelja, javnost, društvo, organizacije, čitav sistem socijalnog življenja, koji se javlja istodobno i kao odgajatelj i kao odgajanik. Kao najdublja promjena, transformacija obrazovanja ne smije zanemariti činjenicu da je škola oduvijek, stoljećima ostvarivala svoj utjecaj promovirajući ljude, osiguravajući im unaprijed i mjesto i socijalni rang. Škola je došla u krizu kada se završetkom školovanja ne osigurava ljudima ni mjesto, ni socijalni rang. A ona se uporno poziva na nasljeđe prošlosti uvjeravajući samu sebe da promovira ljude, jer "učiti za školu znači učiti za život". Zapravo ta njezina uloga je danas naglašenija nego ikad ranije, jer ona prelazi iz informativne škole u formativnu, koja mora čovjeka osposobiti za život, što znači i za trajnost učenja. Ta promjena ne može biti bez refleksije na udžbenik kao knjigu, koji mora i sebe transformirati kad više nije jedini i autoritativni izvor znanja, nego je samo poticaj do svih drugih izvora znanja kojima su izloženi suvremeno dijete i učenik. U toj promjeni udžbenika, naravno, nismo uspjeli, jer se ni škola nije u tom smislu bitnije izmijenila. Ona ponavlja obrazac i model koji nije više primjeren vremenu u kojem živi, i to je najdublja kriza škole. Za mene nije reforma škole u traženju nekakvih drugih obrazovnih sadržaja, već u osuvremenjivanju duha i sistema škole. Mislim da smo taj proces tek otvorili. Kako nemamo znanosti o znanju, ne znamo ni koji bismo to odabir iz obrazovnog blaga, koje se zove fizika, matematika, kemija, jezik, trebali izdvojiti da postane takvo obrazovno dobro koje bi služilo kao čvrsta podloga za stvaralačke, produktivne promjene. Na tome tek treba raditi i ova izdavačka kuća i nove generacije udžbenika koje će krenuti iz njezine radionice duha. Žao mi je što nisam uspio da naša izdanja, a sad govorim o nama kao proizvodnom poduzeću,

dobivaju povratne informacije o proizvodu u upotrebnom smislu. Moram reći da smo svojedobno imali ambiciju da otvorimo razvojnu službu koja bi ispitivala produkciju "Školske knjige" oslanjajući se na praktičare, na učenike, na čitatelje, na one kojima smo našu knjigu namijenili. Bilo je to, nažalost, onemogućeno s obrazloženjem da je to posao prosvjetno-pedagoške službe i da se miješamo u područje stručne djelatnosti koja zato i postoji. Ali otkad vodim ovo poduzeće prosvjetno-pedagoška služba nije se uključila u taj proces, jer i sama ima previše problema. Ponovno ćemo aktualizirati problem razvojne službe koja mora biti locirana pri izdavaču i koja mora postati "istraživačka jezgra" povezana s nastavnicima, istraživačima, nastavničkim fakultetima, sa svima onima koji su spremni da se uključe u proces izučavanja takve produkcije koja ima izuzetno značenje, za posao odgoja i obrazovanja.

Razgovarala: *Vida Nikpalj*